

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Рада Стијовић

Чија је Госпођица?

(о њосесивном џенијтвиу) 1

Предлози

Душка Кликовац

О обележавању ујравног говора

наводницима 4

Рада Стијовић

Како се обраћамо у њисму 12

Осветљавања

Ивана Лазих Коњик

Изазови савремене лексикографје:

краудсорсинг и ојворени речници 14

Влада Стоканић,

Милица Божић Синчук

Подела речи на крају реда – камен

сјошцања у језичкој ѡракси 18

Драгана Савин

Пољопривредна сѡрука и најчешће

џрешке у ѡсању 22

Маријана Ђукић

О синонимском односу лексема друг и

пријатељ 25

Александра Јовановић

О неким необичним ујојребам глгола

доћи (Он ми дође брат од стрица / То му

дође субота) 30

Мали савети 37

Одлуке Одбора за сѡндардизацију

срѡског језика 40

Писци о језику 43

О НЕКИМ НЕОБИЧНИМ УПОТРЕБАМА ГЛАГОЛА *ДОЋИ* (ОН МИ ДОЂЕ БРАТ ОД СТРИЦА / ТО МУ ДОЂЕ СУБОТА)

1. У савременом српском језику наилазимо на две специфичне употребе глагола *доћи* – веома блиске копулативној – које илуструјемо следећим примерима:

(1) Он ми **дође** брат од стрица, а мом оцу синовац, је л' тако?

(2) Термин... не знам какве су прогнозе за месец март, али, можда би могло, рецимо, 18. То му **дође** субота.

Наведени примери занимљиви су из неколика разлога: (а) сусрећу се само у (раз)говорном језику; (б) у њима се глагол *доћи* може употребити једино у презенту; (в) у примеру (2) необавезно се јавља дативна енклитика *му*, која се не може заменити дужим обликом (уместо *ње* може се јавити и дативна енклитика другог лица). Повод за писање овог рада јесу наведене специфичности, којима посвећујемо наредне редове.¹

2. Употреба глагола *доћи* илустрована примером (1) дефинисана је у РСАНУ на следећи начин: „(несвр.) (некоме) *биџи* у одређеном *сџејену* *сродсџива*, *биџи* неки *род*. – Тај писац му дође деда по мајци”. Ми ћемо је у раду називати *ексџицирањем џиџа родбинскоџ односа између џојма означеноџ логичким и џојма означеноџ џрамаџичким субјекџом* (одсад, краће: *ексџицирање родбинскоџ односа*). РСАНУ не бележи употребу илустровану примером (2) (коју у раду називамо употребом типа *то (му/ти) дође субота*), те можемо претпоставити да је она новијега века. Сви примери, сем ако није другачије назначено, ексцерпирани су из језичког материјала доступног на интернету преко *Google* претраживача (ГП), и то са различитих форума, које карактерише неформална, „разговорна” комуникација.

Како налазимо да су реченичне конструкције илустроване примерима (1) и (2) веома блиске – заправо, чини се да се употреба глагола *доћи* типа *то (му/ти) дође субота* „наслања” на употребу овог глагола са значењем *ексџицирање родбинскоџ односа*, рачунамо да њихову синтаксичку, семантичку и прагматичку природу можемо осветлити тек ако их упоредо размотримо.

¹ Захваљујемо професорима Душки Кликовац и Балши Стипчевићу на коментарима, који су овај рад учинили значајно бољим.

3. Глагол *доћи* реализован у значењу *експлицирање родбинског односа* отвара место за два учесника у ситуацији (означена номинативним и дативним номиналом), чији се тип родбинског односа прецизира именичком јединицом у предикативној функцији. Као илустрацију наводимо следеће реченице.

(3) Знам и ја једну Сенку, **дође** ми **нека тетка/ујна** или **тако нешто**.²

(4) **Дође** ми **брат од тете**, а његов рођени брат, покојни Мика, са којим сам био веома везан, возио је у МК Срем, кратко, ако си га знао.

(5) А њен председник, Владимир Костић, **дође** ми **неки даљи род из Моқли-цта**.[...].

У свим ексцерпираним примерима са овако употребљеним глаголом *доћи* реч је о посредном родбинском односу, што се види и по семантици атрибута уз именице у предикативној функцији: *нека ѿејка* (3), *браћ од ѿејке* (4), *неки даљи род* (5), односно по семантици заменичке синтагме *ѿако нешћо* (3). Питање које постављамо јесте – зашто је то тако?

Поћи ћемо од основног значења глагола *доћи*. У својој основној значењској реализацији овај глагол подразумева процес: посредни је кретање које доводи до одређеног места као циља (нпр. *Пера је дошао у школу* → *Пера је у школу*). Граматикализацијом³ пуног значења глагола *доћи* настаје његово копулативно значење, односно, прецизније, значење блиско копулативном (појму исказаном граматичким субјектом се преко глагола *доћи* приписује предикативни садржај). Да објаснимо. Конструкција са глаголом *доћи* копулативног типа може се употребити само када однос између појма означеног граматичким субјектом и појма означеног логичким субјектом није непосредан, те говорник мора да „рачуна”, одн. „процењује” тип односа. Дакле, и овде се подразумева постојање одређеног процеса – само то сада није процес хоризонталног и вертикалног кретања у простору, већ процес „рачунања”, одн. „процењивања” типа односа. Овај процес „рачунања”, иманентан глаголу *доћи*, може се и експлицирати, нпр. зависном реченицом „кад/ако прерачунам”. Запазимо неприхватљивост примера (6а), који искључује могућност „рачунања” и „процењивања” типа односа: у питању је директно сродство у које је говорник укључен.

(6) а. *Аца ми **дође рођени брат**.

б. Аца ми **дође неки брат / брат од тете** и сл.

² У свим примерима болдом истичемо глагол, а подвлачењем предикатив.

³ Граматикализација је процес при ком неке језичке јединице (лексичке, прагматичке или чак фонетске) постају граматичке, односно при ком неке граматичке јединице постају још више граматичке: нпр. настанак предлога, као граматичких речи, од именица, као лексичких јединица (исп. Вишер 2006: 129).

Постоје ситуације када се овако употребљеним глаголом *доћи* ипак може исказати непосредан однос, тј. директно сродство између појма означеног логичким и појма означеног граматичким субјектом, а да исказ притом не буде у потпуности комуникативно неприхватљив (исп. (7а)). Тада се појам означен логичким субјектом не сме подударати са говорником, тј. говорник не сме бити учесник у ситуацији денотираној датом реченицом. У таквим случајевима не искључује се могућност процеса „рачунања”, одн. „процењивања”, јер постоји дистанца између говорника и онога што он „изриче”, те је говорник тај који „рачуна” или „процењује” тип односа између појма означеног граматичким и појма означеног логичким субјектом.

(7) а. ?Аца јој **дође** рођењи **брат**.

б. *Аца ми **дође** рођењи **брат**.

Оваква конструкција са глаголом *доћи* веома је блиска копулативној конструкцији са глаголом *јесам*, исп. следећи пример:

(8) Аца ми **дође** неки **брат**. ≈ Аца ми **је** неки **брат**.

Типичан копулативни глагол јесте глагол „који нема посебно значење него само повезује именски део предиката и субјекат и конкретизује реализацију приписивања (време / начин, потврдност / одричност)” (Станолић, Поповић ¹¹2008: 237), док глагол *доћи*, како смо видели, има своје специфично значење. Дакле, сусрећемо се са једним сасвим нетипичним копулативним глаголом. Занимљиво је да се у овој конструкцији глагол *доћи* може употребити само у презенту (који је квалификативног типа), баш као и глагол *јесам* (који, заправо, и има само облике презента).

Такође је занимљиво размотрити и вид овако употребљеног глагола *доћи*. У РСАНУ се уз ово његово значење наводи квалификатор „несвр.”; међутим, глагол *доћи* је свршеног вида (а квалификативно значење, као што је добро познато, може имати и презент свршених и презент несвршених глагола). Употреба овог квалификатора вероватно дугује заменљивости конструкције са глаголом *доћи* типичном копулативном конструкцијом (исп. пр. (8)).

У РСАНУ је у значењу *експлицирања посредног родбинског односа* забележен и несвршени глагол *долазићи* (исп. пр. (9–10)); у језичком материјалу доступном на интернету преко *Google* претраживача успели смо да пронађемо само један пример употребе поменутог глагола у овом значењу (пр. (11)). Стање које затичемо на интернет корпусу сведочи о неактуелности овакве употребе несвршеног глагола *долазићи*, за разлику од веома фреквентне употребе његовог свршеног парњака.

(9) Сь њима нико одь Црничана ніе быо више од Иване, жене Лаза Лоро-вића, која исто Доци **долази** стрица. (РСАНУ)

(10) Виш', она теби **долази** **с**наџа. (РСАНУ)

(11) Он ми **долази** **б**рат. од **с**трица.

Након размотрених семантичких особености природно се намеће и питање синтаксичких својстава овако употребљеног глагола *доћи*. У предикативној функцији могу се јавити само именичке јединице у номинативу (тј. искључена је употреба инструментала, предлошко-падежне конструкције *за*+акузатив, *као*-конструкције – чиме се допуњују типични семикопулативни глаголи). На синтаксичком плану, ова особеност повезује поменути тип конструкције са типичним копулативним конструкцијама, у којима се у функцији именског копулативног предикатива реализује именичка јединица у номинативу (ретко у инструменталу).

4. Конструкције типа *то (му/ти) дође субота* такође се темеље на процесу „рачунања”, одн. „процењивања”; међутим, сада није посреди „рачунање” или „процењивање” односа између појма означеног номинативним номиналом (са функцијом граматичког субјекта) и појма означеног дативним номиналом. У примерима са глаголом *доћи* у значењу *експлицирања њо-средног родбинског односа* дативни номинал има конституентску вредност, док се у примерима типа *то (му/ти) дође субота* клитицизира (тј. не може се употребити и у дужем облику) и нема конституентску – већ прагматичку вредност (можемо говорити о прагматикализацији⁴ дативне енклитике). Дативна енклитика *му* је у оваквој конструкцији још и неререференцијално употребљена (не упућује на учесника у денотираној ситуацији). У типу *то (му/ти) дође субота*, дакле, говорник „рачуна”, односно „процењује” садржај исказан предикативом, који се преко глагола *доћи* (као нетипичне копуле) приписује субјекатском појму. Наводимо примере ове конструкције са дативном енклитиком *му*.

(12) Ајд да видимо тај термин, ево Лијан рече после 5, па ајд, рецимо 7. мај, то му **дође** **в**иџенд.

(13) Премијер јутрос у 10.45 на Пинку рече да би у наредних двадесетак дана требали уговорити деоницу Сурчин – Обреновац. То му **дође** **п**очетак **м**аја, па да видимо...

(14) Поглед са Ајфеловог торња је у свим најавама процењен као црногорски филм. **Ш**та му то **дође**, тешко је рећи.

⁴ Прагматикализација представља вид граматикализације. Функционише на дискурсном нивоу, а подразумева нпр. развој дискурсних маркера и модалних партикула (Вишер 2006: 130).

(15) Људи, може ли једно питање? :) *Standard International Shipping*, то му **дође** ова обична пошта, је л' тако?

(16) Социјални или политички протест, то му **дође** исто... политика је у свим сферама наших живота, како мислите да је изузмете...⁵

Уместо дативне енклитике *му* може се употребити дативна енклитика другог лица (17), која се односи на саговорника (има свог референта, за разлику од енклитике *му*). Овај се датив у литератури назива прагматичким дативом саговорника, односно, прецизније, дативом истомишљеника (Палић 2010: 284–286). Његовом употребом говорник поставља саговорника у позицију некога ко је већ прихватио садржај изреченог исказа и сложио се са говорниковим мишљењем. Карактеристичан је за исказе „идентификацијског” типа (*x је y*), у којима је увек присутна бар једна показна заменица, најчешће у функцији субјекта (*idem*: 286).

(17) Ево, Ђоле, види како то иде: имаш компјутер. Он има процесор, то ти **дође** нешто као мозақ, онда имаш меморију, она ти је попут мозга, али само сећање, без размишљања, и имаш те такозване периферне уређаје – а то су ти тастатура и миш – и они су ти као чула.

Предикат са овако употребљеним глаголом *доћи* може имати и прилошко значење. Тада говоримо о конструкцији типа *то (му/ти) дође у суботу*, која је веома блиска копулативним конструкцијама са прилошком вредношћу (исп. Станолчић, Поповић ¹¹2008: 240), тј. субјекатском појму се преко глагола *доћи* приписује неки прилошки садржај. Тако је у РСАНУ забележено временско и месно значење ове конструкције, дефинисано као „(и несвр.) *иасӣи, иадаӣи у одређено време, имай̄и своје мес̄ио у временском ӣоку* – Ове године Први мај **дође** у *суботу*”, односно као „*наћи се, налазӣи се негде, заузеӣи своје мес̄ио (у склоӣу, низу, размеш̄ијају нечега), с̄иадаӣи* – На мом апарату дугме за појачавање звука **дође** *са свим дещо*”. У нашем корпусу посведочени су не само предикативи са временским (пр. (18–19)) и месним значењем (пр. (20–21)) него и са значењем количине (пр. (22–23)). Свако од наведених прилошких значења подразумева моменат „рачунања” или „процењивања” (исп. пр. (22), где је процес „рачунања” и експлицитан).

(18) *Sci Fi* канал (*Sci Fi Channel*) на СББ! – SF тим ипак ће, изгледа, почети већ 1. октобра (то му **дође** сутра ил' прекосутра)!

(19) У, да! Видех то. То му **дође** у недељу, у три ујутру?

⁵ Као једнако фреквентне налазимо и примере следећег типа: *Прво на фошџографији је Перасӣ у Боки, али добро – Пејироваци, Перасӣ – ӣо му дође на исӣо*.

(20) То му **дође** поред **рибодовачког удружења „Смуђ”**, колико сам схватио, од Купусине бентом ка Апатину и вагонима.

(21) Овај стан је поред *Malta War Museum*, у кварту *Birgu (Vittoria)*. То му **дође** прекопута *Valette*, шта ти мислиш о тој локацији?

(22) Чек', да се пребројимо – јен, два, три... тачно смо девет, и троје деце што су отишла у шетњу... подељено са пет милиона долара... то му **дође** близу **пола милиона** за свакога.

(23) Мада 178 cm није уопште екстремно високо за девојке, али када се на ту висину обују штикле, то му **дође** близу **190 cm**.

И у овом случају смо забележили мали број примера употребе несвршеног глагола *долазити* у конструкцији блиској копулативној, при чему се њиме увек исказује понављана радња:

(24) За непуне две године 64 државе света су признале самопроглашење независности Косова. То му **долази** **32** **признања годишње**.

(25) Мушко ко мушко, слагаће. Женско ко женско, сазнаће. То је то – то му **долази** **ко два и два је четири**.

5. Најзад, резимирајмо. Конструкције са глаголом *доћи* у значењу *експлицирања посредног родбинског односа* и конструкције типа *то (му/ти) дође субота*, односно *то (му/ти) дође у суботу* – темеље се на процесу „рачунања”, тј. „процењивања”. У првом случају говорник „процењује” родбински однос између номинативног и дативног ентитета, док у другом случају „процењује” садржај који приписује номинативном ентитету (дативни номинал има прагматичку вредност). Ова значења у вези су са основним значењем глагола *доћи*: уместо процеса кретања, који доводи до одређеног места као циља, сада говоримо о процесу рачунања, који доводи до одређеног резултата (тј. садржаја), приписаног субјекатском појму. Разматране конструкције веома су блиске копулативним конструкцијама са глаголом *јесам*, те бисмо овако употребљен глагол *доћи* могли окарактерисати као својеврстан нетипичан копулативни глагол, који, сем што повезује предикативни садржај са субјекатским појмом, има и своје специфично значење („рачунање”, одн. „процењивање” предикативног садржаја). Оваква употреба глагола *доћи* одлика је разговорног језика.

И з в о р и :

ГП: *Google преџраживач*. www.google.rs.

РСАНУ: *Речник срџскохрвајскоџ књижевноџ и народноџ језика*, X–XIX, Београд: САНУ, 1959 – .

Л и т е р а т у р а :

ВИШЕР 2006: I. Wischer, Grammaticalization, in: K. Brown (ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, Amsterdam: Elsevier, 129–135.

ПАЛИЋ 2010: I. Palić, *Dativ u bosanskome jeziku*, Sarajevo: Bookline.

СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ ¹¹2008: Ж. Станојчић и Љ. Поповић, *Грамајџика срџскоџа језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Александра Јовановић

Докторанд Филолошког факултета Универзитета у Београду

aleksandrasjovanovic@hotmail.com

